

Ks. prof. dr hab. Piotr Stanisław
Katedra Prawa Wyznaniowego
Instytut Nauk Prawnych
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Racławickie 14
20-950 Lublin

Lublin, 2025-05-17

**Recenzja w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
dr. Michałowi Pawłowi Poniatoowskiemu**

Niniejszą recenzję przedkładam w odpowiedzi na powołanie mnie w charakterze recenzenta w skład komisji habilitacyjnej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr. Michałowi Pawłowi Poniatoowskiemu (uchwała nr 3/03/2025 Rady Dyscypliny Naukowej Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego z dnia 4 marca 2025 r.). Zgodnie z art. 221 ust. 6 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, celem tej recenzji jest odpowiedź na pytanie, czy osiągnięcia naukowe Kandydata odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 tego aktu normatywnego, a więc czy posiada On w dorobku osiągnięcia naukowe, stanowiące znaczny wkład w rozwój nauki prawa kanonicznego.

1. Sylwetka Kandydata

Michał Paweł Poniatoowski uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego na podstawie uchwały Rady Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW z dnia 3 kwietnia 2012 r. Rozprawa doktorska nosiła tytuł „Zasada poszanowania wzajemnej niezależności i autonomii Kościoła i państwa w prawie kanonicznym i jej recepcja w konkordatach i konstytucjach współczesnych państw”. Jej promotorem był ks. prof. dr hab. Józef Krukowski, a recenzentami: ks. dr hab. Mirosław Sitarz (KUL) i ks. prof. dr hab. Józef Wroceński (UKSW).

Od 1 października 2008 r. Kandydat jest zatrudniony na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW (najpierw jako asystent, a od 1 października 2012 r. – jako adiunkt). Obecnie pełni funkcję kierownika Zakładu Prawa Konstytucyjnego, Wyznaniowego i Konkordatowego w Katedrze Prawa Wyznaniowego i Komparatystyki Prawniczej.

2. Ocena monografii pt. *Ustawowe zwolnienia od opodatkowania z tytułu przychodów z działalności charytatywnej osób prawnych Kościoła katolickiego* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW 2024, ss. 317)

W swoim wniosku z dnia 16 grudnia 2024 r. Kandydat wskazał monografię pt. *Ustawowe zwolnienia od opodatkowania z tytułu przychodów z działalności charytatywnej osób prawnych Kościoła katolickiego* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW 2024, ss. 317) jako osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Zgodnie z tytułem tego opracowania, za jego cel Kandydat przyjął analizę zwolnień od opodatkowania „z tytułu przychodów z działalności charytatywnej osób prawnych Kościoła katolickiego”, które to zwolnienia mają swą podstawę w polskich ustawach. Wybór ten należy ocenić pozytywnie. Różni autorzy (których prace Kandydat dobrze identyfikuje; zob. s. 21-22) w swoich opracowaniach podejmowali już – co prawda – różnorodne zagadnienia dotyczące statusu prawno-podatkowego kościelnych osób prawnych. Jednak tytułowa problematyka nie doczekała się jeszcze całościowego, krytycznego omówienia. Gruntownie nie zajmowano się też jeszcze kwestią aksjologicznych podstaw przedmiotowych zwolnień. Samo sformułowanie tytułu omawianej monografii nie jest jednak najszczęśliwsze. I nie chodzi mi nawet o to, że mówienie o „przychodach z działalności charytatywnej” niezbyt harmonizuje z tym, co Autor pisze na temat religijnej motywacji działalności charytatywnej (zob. rozdział 1). Z perspektywy metodologicznej istotniejsze jest to, że użycie zacytowanych sformułowań zdaje się ograniczać pole zainteresowań do kwestii zwolnień podatkowych dotyczących przychodów kościelnych osób prawnych ze źródła, jakim jest (odpłatna) działalność charytatywna. Tymczasem akurat to zagadnienie – poza kwestią kwalifikacji takich przychodów na gruncie przepisów o działalności pożytku publicznego – jest dość starannie omijane, choć brzmienie art. 39 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego już *a prima vista* każe przypuszczać, że będzie ono wywoływać kontrowersje (skoro do sfery działalności charytatywno-opiekuńczej Kościoła zaliczono np. prowadzenie szpitali i innych zakładów leczniczych oraz aptek). Zawarte w pracy rozważania mają słusznie szerszy przedmiot i odnoszą się raczej do zwolnień, które przysługują osobom prawnym Kościoła katolickiego „w związku z prowadzoną działalnością [...] charytatywną” (s. 19), albo też – innymi słowy – do „ustawowych zwolnień od opodatkowania osób prawnych Kościoła katolickiego prowadzących działalność charytatywną” (s. 25).

Strukturę monografii wyznaczają cztery rozdziały, poprzedzone właściwie skomponowanym wstępem i adekwatnym zakończeniem. Po nim umieszczono abstract oraz

bibliografię, w której wyodrębniono: A. Źródła prawa (I. Źródła prawa świeckiego, II. Źródła prawa kanonicznego), B. Orzecznictwo, C. Bazy danych, D. Słowniki i E. Literaturę. Przedmiotem zasadniczych części opracowania uczyniono kolejno: działalność charytatywną jako element wolności religijnej w perspektywie podstaw zwolnienia od opodatkowania (rozdział 1), działalność charytatywną jako działalność pożytku publicznego w perspektywie podstaw zwolnienia od opodatkowania (rozdział 2), zwolnienia od opodatkowania z tytułu przychodów z działalności charytatywnej osób prawnych Kościoła katolickiego na podstawie ustaw prawa wyznaniowego *sensu stricto* (rozdział 3) oraz zwolnienia od opodatkowania z tytułu dochodów z działalności charytatywnej osób prawnych Kościoła katolickiego na podstawie ustaw prawa wyznaniowego *sensu largo* (rozdział 4). Przyjęta struktura monografii jest logiczna i pozwala na objęcie rozważaniami całości tytułowej problematyki (w przedstawionym wyżej, szerszym rozumieniu). Odpowiada też zamierzeniom badawczym polegającym na dowartościowaniu aksjologicznych podstaw omawianych zwolnień podatkowych. Jednak i w tym przypadku pewne zastrzeżenia budzi wykorzystana terminologia. Trudno przecież uznać, że ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie czy też ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych to rzeczywiście „ustawy prawa wyznaniowego” (choćby nawet *sensu largissimo*), choć zawierają przepisy, które dotyczą statusu prawnego wspólnot religijnych i tym samym składają się na prawo wyznaniowe rozumiane jako przedmiot naukowej refleksji.

Ważną część monografii stanowią jej dwa pierwsze rozdziały. Należy się bowiem zgodzić z Autorem, że realizacja zasadniczego celu opracowania „wymaga w pierwszej kolejności ustalenia istoty” działalności charytatywnej (s. 25).

W celu ukazania działalności charytatywnej jako elementu wolności religijnej w rozdziale 1 zwrócono przede wszystkim uwagę na diakonię jako konstytutywny wymiar misji Kościoła i nieodzowny wyraz jego istoty. Z analizy dobrze dobranych tekstów biblijnych wyprowadzono wniosek, że „pomoc ubogim jest elementem wiary”, a przez wyznawców Chrystusa „była ona niesiona od samego początku” (s. 30). Analogiczna konkluzja wynika z analizy realizacji posługi miłości w Kościele późniejszych wieków, co dobrze streszcza wypowiedź Benedykta XVI z Encykliki *Deus caritas est* (n. 25): „wewnętrzna natura Kościoła wyraża się w troistym zadaniu: 1) głoszenie słowa Bożego (*kerygma-martyria*), 2) sprawowanie Sakramentów (*leiturgia*), 3) posługa miłości (*diaconia*)”, a w związku z tym „*Caritas* nie jest dla Kościoła rodzajem opieki społecznej, którą można by powierzyć komu innemu, ale należy do jego natury, jest niezbywalnym wyrazem jego istoty”.

Wniosek, że swoboda działalności charytatywnej jest elementem wolności religijnej, ma swoją doniosłość. Znaczy w szczególności, że odnoszą się do niej gwarancje wolności religijnej, a dopuszczalność jej ograniczeń wynika z treści klauzul limitacyjnych dotyczących wolności uzewnętrzniania religii – co Autor rozwija w poświęconych temu fragmentach rozdziału 1. Odnosząc się do prawa obowiązującego w innych państwach zasadnie zwraca przy tym uwagę, że w ich przepisach konstytucyjnych oraz w postanowieniach zawartych przez nie umów konkordatowych niejednokrotnie wyraźnie wiąże się wolność religijną ze swobodą działalności charytatywnej, a nawet czytelnie gwarantuje państwowe wsparcie takiej działalności instytucji kościelnych (m.in. przez odpowiednie zwolnienia podatkowe). W tym kontekście należałoby jednak wyrazić niedosyt, że uważniejszej analizie nie został poddany stopień realizacji art. 22 ust. 1 polskiego Konkordatu, zgodnie z którym działalność służąca m.in. celom charytatywno-opiekuńczym, podejmowana przez kościelne osoby prawne, powinna być zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celem, która jest prowadzona przez instytucje państwowe. Z kolei w rozważaniach dotyczących prawa unijnego (to swoją drogą obecnie bardziej adekwatne określenie, niż „prawo wspólnotowe”, którego używa Autor) należałoby zwrócić uwagę, że ograniczenia w swobodzie ustanawiania przez państwa członkowskie podatkowych ulg i zwolnień dla kościelnych osób prawnych mogą wynikać z zakazu pomocy państwa, o którym mowa w art. 107 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE /Wielka Izba/ z 6 listopada 2018 r., C-622/16P do C-624/16P).

Z aprobatą przyjmując akcentowanie przez Autora, że dla prowadzenia w Polsce działalności charytatywnej przez kościelne osoby prawne istotne znaczenie mają zasady autonomii, niezależności i współdziałania, określone w Konstytucji i Konkordacie, trzeba ponadto zauważyć, że na obszerniejszą wypowiedź zasługiwałoby zagadnienie stosowania wymogów wynikających z zasady układowości (bilateralności) do ustanawiania zwolnień podatkowych dla kościelnych osób prawnych zwolnień. W odniesieniu do tej kwestii Autor optuje za usytuowaniem zwolnień podatkowych przysługujących kościelnym osobom prawnym w ustawach określających stosunki państwa z poszczególnymi kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, ponieważ – jak twierdzi – tak usytuowane zwolnienie „ma ustrojowo bardziej trwały charakter, aniżeli zwolnienia zawarte w ogólnych normach prawa podatkowego” (s. 193). Można jednak postawić pytanie, co rzeczywiście powinno decydować o objęciu danej materii zasadą układowości: jej uregulowanie w ustawie o stosunku państwa do danego związku wyznaniowego, czy raczej sama jej przynależność do sfery stosunków

między Rzeczpospolitą Polską i poszczególnymi kościołami i innymi związkami wyznaniowymi (zob. art. 25 ust. 4-5 Konstytucji RP)?

W rozdziale 2 Autor koncentruje się na prowadzonej przez kościelne osoby prawne działalności charytatywnej jako działalności pożytku publicznego. Zwraca przede wszystkim uwagę na art. 3 ust. 1 oraz art. 4 u.d.p.p.w., w których wyraźnie zaliczono działalność charytatywną do sfery zadań publicznych oraz przyjęto, że działalność pożytku publicznego może być prowadzone m.in. przez osoby prawne Kościoła katolickiego, a także na art. 20 ust. 1 tego aktu, zgodnie z którym kościelne osoby prawne mogą uzyskiwać status organizacji pożytku publicznego. Następnie zajmuje się kwestią równouprawnienia podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego oraz przepisami, które postrzega jako uznanie natury osób prawnych Kościoła katolickiego prowadzących taką działalność. Należną uwagę poświęca przy tym obowiązkowi wyodrębnienia działalności pożytku publicznego z innej działalności kościelnych osób prawnych.

Rozważania zawarte w rozdziale 3 dotyczą zwolnień od podatku dochodowego, przyznanych kościelnym osobom prawnym na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Odnosne przepisy tej ustawy traktuje w kategoriach *leges speciales* wobec uchwalonej tego samego dnia ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz wobec ustawy podatkowej, a w celach porównawczy bierze pod uwagę również dotyczące tych samych kwestii przepisy ustaw o stosunku państwa do innych związków wyznaniowych. Zasadnie zwraca uwagę, że w okresie tzw. Polski Ludowej władze państwowe (podobnie jak w innych państwach bloku państw tzw. demokracji ludowej) zdecydowanie dążyły do ograniczenia działalności charytatywnej prowadzonej przez instytucje kościelne, co powinno być brane pod uwagę jako kontekst unormowań uchwalonych w 1989 r. (szczególne znaczenie miało wprowadzenie zarządu przymusowego Zrzeszenia „Caritas” na podstawie ministerialnego zarządzenia z 23 stycznia 1950 r.). Aksjologia obecnie obowiązującej Konstytucji RP – jak na to Autor słusznie zwraca uwagę – jest zupełnie inna od tej, w oparciu o którą konstruowano system prawny Polski Ludowej. Z obecnie obowiązującej ustawy zasadniczej wynika nie tylko pełna swoboda prowadzenia działalności charytatywnej przez różne podmioty (w tym kościelne osoby prawne), ale i postulat wspomagania tego rodzaju działalności przez państwo. Zasady powszechności, równości i sprawiedliwości podatkowej mają oczywiście zastosowanie również do kościelnych osób prawnych, ale wypełniane przez nie funkcje uzasadniają zastosowanie ulg i zwolnień osłabiających realizację fiskalnej funkcji podatków. Należną uwagę Autor zwraca przy tym na różnice w konstrukcji zwolnień z art. 55 ust. 2 i ust. 3

omawianej ustawy. W związku z tym omawia pojęcie „działalności niegospodarczej”, którym posłużył się ustawodawca w pierwszym z powołanym przepisów, oraz pojęcie „działalności gospodarczej”, użyte w drugim. Ze względu na wagę tego rozwiązania oraz związane z nim kontrowersje zasadnie zajmuje się też problematyką ulg podatkowych z tytułu darowizn na kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą, uwzględniając znaczenie uchwały NSA z 14 marca 2005 r. (FPS 5/04).

Cieniem na rozważaniach zawartych w rozdziale 3 kładzie się brak rozstrzygnięcia kwestii statusu art. 55 ust. 2-3 u.s.P.K.K. wobec brzmienia art. 40 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Przypomnijmy, że zgodnie z art. 40 ust. 1 u.p.d.o.p. uchylono, z zastrzeżeniem jego ust. 2, przepisy ustaw szczególnych przyznające ulgi i zwolnienia od podatku dochodowego od osób prawnych oraz zniesiono przyznane na podstawie tych przepisów ulgi i zwolnienia. W pierwotnej wersji katalogu ulg i zwolnień utrzymanych w mocy zgodnie z ust. 2 znalazły się m.in. te, które przysługiwały na podstawie obu ustaw wyznaniowych z 17 maja 1989 r. Wykreślono je jednak z tego katalogu zgodnie z ustawą z dnia 16 grudnia 1993 r. o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania i niektórych innych ustaw, na mocy której do art. 17 ust. 1 u.p.d.o.p. dodano pkt 4a i pkt 4b, w których co do istoty powielono, jednocześnie je uogólniając i nieznacznie modyfikując, przepisy art. 55 ust. 2-3 u.s.P.K.k. i art. 13 ust. 2 i 5 u.g.w.s.w. Z tego powodu w ustawach wyznaniowych uchwalonych 13 maja 1994 r. (dotyczących dwóch Kościołów ewangelickich) znalazło się już tylko odesłanie do art. 17 ust. 1 pkt 4a i 4b u.p.d.o.p., a w kolejnych tzw. ustawach indywidualnych nie umieszczano już ani odrębnych przepisów określających omawiane zwolnienia, ani nawet odesłania do przepisów ustawy podatkowej (konieczność odniesienia się do nich uznając zapewne za oczywistą). W tej sytuacji zasadne jest pytanie, czy przepisy art. 55 ust. 2-3 u.s.P.K.K., stanowiące podstawowy przedmiot rozważań z rozdziału 3, należy wciąż uważać za obowiązujące?

Zdaję sobie sprawę z tego, że w doktrynie i orzecznictwie sprawa nie jest uznawana za całkowicie jasną. Np. NSA w wyroku z 3 grudnia 2020 r. (II FSK 2111/18) przyjął art. 55 ust. 2 i 3 u.s.P.K.K. za podstawę swojego rozstrzygnięcia, ewidentnie uznając je za obowiązujące. Oczekiwałbym jednak (zarówno do NSA, jak i od Autora) jakiegoś wyjaśnienia przyjętego sposobu postępowania wobec treści art. 40 u.p.d.o.p. Podniesiony tu problem nie jest na szczęście w ocenianej monografii zupełnie pominięty. O istnieniu toczonego w doktrynie sporu, „czy zwolnienia z ustaw wyznaniowych sprzed dnia 1 stycznia 1992 r. nie zostały uchylone poprzez art. 40 u.p.d.o.p.” mowa jest jednak dopiero w rozdziale 4 (s. 217-218). W przypisie 711 wyjaśnia się, że „[b]rak zmian ustaw wyznaniowych jest uznawany jako

przejaw obowiązywania tych ustaw” (przy czym – jak rozumiem – nie chodzi tu oczywiście o obowiązywanie ustaw jako całości, bo to nie podlega dyskusji, ale o obowiązywanie omawianych przepisów określających zwolnienia podatkowe). Obawiam się jednak, że uznając przedstawione rozumowanie za słuszne, należałoby również twierdzić, że rozporządzenia w sprawie osobowości prawnej tzw. innych jednostek organizacyjnych Kościoła katolickiego wciąż powinien wydawać Minister-Kierownik Urzędu do Spraw Wyznań, bo tak – pomimo zniesienia tego urzędu – wciąż stanowi art. 10 u.s.P.K.K.

Podniesione wyżej zastrzeżenia w żadnym stopniu nie dotyczą już zasadniczych rozważań z rozdziału 4. Odnoszą się one do zwolnień przysługujących kościelnym osobom prawnym jako takim, jako podmiotom prowadzącym działalność dobroczynną lub też jako organizacjom pożytku publicznego, a nadto zwolnień przysługujących spółkom, których jedynymi udziałowcami/akcjonariuszami są kościelne osoby prawne, na podstawie przepisów ustaw o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz o podatku dochodowym od osób prawnych. Przepisy te są tu poddane dobrej wykładni i analizie. Zdecydowanie trzeba przy tym przyznać Autorowi rację, że zwolnienie podatkowe dotyczące organizacji pożytku publicznego (a można by było rozciągnąć ten wniosek na wszystkie zwolnienia omawiane w tym rozdziale) niesłuszne bywa określane w doktrynie jako „przywilej”, co sugeruje nieuzasadnione naruszenie zasady równości. Chodzi raczej o konkretyzację „szeregu zasad konstytucyjnych, w tym zasady pomocniczości czy społeczeństwa obywatelskiego, a w przypadku kościelnych osób prawnych posiadających status organizacji pożytku publicznego także zasady współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego” (s. 209).

Niewątpliwą wartością ocenianego opracowania jest szeroka baza źródłowa, na której oparto rozważania oraz uwzględnienie w nich bardzo bogatego orzecznictwa i bardzo obszernej literatury. W tym ostatnim zakresie można byłoby postulować jedynie jeszcze większe wykorzystanie dorobku przedstawicieli nauki prawa podatkowego.

Podsumowując, uważam, że – chociaż omawiana monografia nie jest wolna od wad – stanowi ona znaczny wkład w rozwój nauki prawa kanonicznego. Decyduje o tym fakt, że istotnie przyczynia się ona do wyjaśnienia statusu kościelnych osób prawnych jako podatników, z uwzględnieniem natury działalności charytatywnej, wynikającej z katolickiej doktryny i prawa kanonicznego.

II. Ocena pozostałych osiągnięć naukowych

Dorobek naukowy Kandydata jest bogaty i obejmuje – poza omówioną wyżej monografią – 20 rozdziałów w monografiach (w tym 4 w języku angielskim), 17 artykułów w

czasopismach naukowych (4 w języku angielskim), 2 zbiory przepisów, jedną recenzję monografii, jedną ekspertyzę, 8 sprawozdań z wydarzeń naukowych oraz jedną współredagowaną monografię naukową. Prace te dotyczą zróżnicowanych zagadnień, od konstytucyjnych zasad relacji Państwo – Kościół, po finansowanie wybranych aktywności i inicjatyw kościelnych, przetwarzanie danych osobowych w Kościele, przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania i wybrane zagadnienia z zakresu wolności religijnej. O aktywności naukowej Kandydata świadczy ponadto wysoka liczba (35) wygłoszonych referatów, z czego 8 wygłoszono po angielsku na międzynarodowych konferencjach naukowych.

Na uwagę zasługują w szczególności opracowania mające za przedmiot konstytucyjne i konkordatowe zasady autonomii i niezależności oraz współdziałania (art. 25 ust. 3 Konstytucji RP, art. 1 Konkordatu), ze szczególnym uwzględnieniem tej ostatniej. Można uznać, że publikacje odnoszące się do tej problematyki składają się na cykl artykułów powiązanych tematycznie, a więc stanowiących osobne osiągnięcie naukowe.

Zasady autonomii i niezależności dotyczą dwa artykuły: *Proclamation of the principle of mutual respect for the independence and autonomy of Church and State in modern concordats* („Annuario Iuris Canonici” 2016 nr 3, s. 89-109), *Zasada poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności państwa i kościołów oraz innych związków wyznaniowych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* („Studia z Prawa Wyznaniowego” 2020, t. 23, s. 365-386). Omówiono w nich podstawy konkordatowe oraz istotę i konsekwencje tej zasady w ujęciu Trybunału Konstytucyjnego. Z kolei różne aspekty zasady współdziałania kompetentnie przeanalizowano w następujących opracowaniach: *Współdziałanie między państwem a Kościołem na rzecz ubogich* (w: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół a prawo polskie*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, H. Stawniak, Lublin 2015, s. 307-322), *Kościelne osoby prawne jako organizacje pozarządowe uczestniczące w umownym współdziałaniu w ramach ustawy o przeciwdziałaniu marnowania żywności* („Prawo Kanoniczne” 2019 nr 2, s. 173-186), *Przekazywanie darowizny kościelnym osobom prawnym prowadzącym działalność charytatywno-opiekuńczą na rzecz zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania skutków epidemii COVID-19* („Prawo Kanoniczne” 2020 nr 3, s. 119-136), *Współdziałanie kościelnych osób prawnych i organizacji pozarządowych* (w: *Wybrane problemy nauk społecznych*, red. A. Kotowski, A. Trocka, Warszawa 2021, s. 93-101), *Działalność na rzecz małżeństwa jako działalność pożytku publicznego* („Ius Matrimoniale” 2023 nr 1, s. 149-165), *Konkordatowa zasada*

współdziałania na rzecz obrony i poszanowania instytucji małżeństwa („Ius Matrimoniale” 2024 nr 2, s. 141-158).

Uważam, że wymienione opracowania, odnoszące się do zasad, które w najistotniejszym stopniu decydują o obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej modelu relacji Państwo – Kościół, pozwalają na uznanie ich za znaczny wkład w rozwój nauki prawa kanonicznego. Natomiast liczba opublikowanych prac naukowych oraz udział Kandydata w licznych konferencjach naukowych nie pozostawia żadnej wątpliwości co do spełniania wymogu istotnej aktywności naukowej (art. 219 ust. 1 pkt 3 Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce).

Konkluzje

Wyrażam przekonanie, że osiągnięcia naukowe dra Michała Pawła Poniatońskiego spełniają wymogi określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W konsekwencji wnoszę o podjęcie kolejnych czynności w postępowaniu w sprawie nadania Kandydatowi stopnia doktora habilitowanego.

ks. Piotr R...